

Максименко Артем Сергійович,
аспірант кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Інститут повідомлення особі про підозру в учиненні кримінального правопорушення займає особливе місце у структурі досудового розслідування, адже воно є початковим моментом притягнення особи до кримінальної відповідальності. Тому визначення часу, з якого особа набуває процесуального статусу підозрюваного у кримінальному провадженні, є моментом, який визначає подальше спрямування кримінального провадження та надає сторонам можливості для застосування інших інститутів, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом (КПК) України на стадії досудового розслідування.

Правовий статус людини та громадянина визначено Конституцією України, яка, зокрема, наділяє їх низкою прав кримінального процесуального змісту: недоторканність особи, житла тощо. Ці конституційні положення закріплено в КПК України як засади кримінального провадження. Однак для людини, що не бере участі у кримінально-процесуальних відносинах, вони не є визначальними в її правовому статусі, для неї вони залишаються лише допустимими можливостями [1, с. 48–49]. Для учасника кримінального провадження вони, навпаки, є головними, визначальними. Передусім це стосується підозрюваного, який здебільшого є центральною фігурою досудового кримінального провадження, оскільки саме щодо нього здійснюють кримінальне переслідування. Конституційні права наділяють його можливостями протистояти цьому переслідуванню, однак у найзагальнішому, декларативному вигляді. Саме кримінальне процесуальне законодавство своїми нормами наповнює статус підозрюваного конкретним змістом, визначаючи сукупність суб'єктивних прав і гарантії їх реалізації.

Підозрюваний, якого законодавець відніс до сторони захисту, – це, передусім, окрема особа, на яку внаслідок її політико-правової приналежності до держави (громадянства) або перебування на території держави як іноземного громадянина чи особи без громадянства певною мірою поширюється юрисдикція цієї держави. Підозрюваний, будучи залученим до кримінальних процесуальних відносин і навіть зазнаючи суттєвого обмеження конституційних прав, продовжує бути носієм статусу особистості [2]. Як зазначила О. В. Фараон, повідомлення про підозру – це процесуальне рішення, прийняте стороною обвинувачення та оформлене у вигляді повідомлення, що відповідає формі постанови, у випадках, передбачених ч. 1 ст. 276 КПК України [3, с. 8].

Ідея підозри у вітчизняному кримінальному процесі була закладена ще на початку XVIII ст. як причина появи у кримінальній процесуальній діяльності підозрюваного, до середини XX ст. набула на практиці дещо спотворений, парадоксальний вигляд: за наявності в органу кримінального переслідування фактичних даних, що дають підставу підозрювати особу в учиненні злочину, вона наділяється статусом обвинуваченого або свідка, але не підозрюваного. Норми кримінально-процесуального закону або інших нормативних документів намагалися виключити з кримінально-процесуальної діяльності не тільки етап підозри, а й фігуру підозрюваного [4, с. 75].

У науці кримінального процесуального права думки щодо інституту підозрюваного, зводяться до того, що деякі вчені вважають процесуальний статус підозрюваного некоректним, інші вважають, що статус підозрюваного порушує права людини, адже у разі здійснення слідчих дій може бути негативний вплив на його репутацію, та останні говорять про те, що запровадження цього статусу фактично надає безмежні повноваження слідчим для наділення будь-якої особи підозрюваною, не маючи достатніх для цього юридично обґрунтованих підстав. Загалом інститут підозрюваного являє собою складний правовий механізм щодо якого досі не вщухають дискусії, оскільки погляди вчених-процесуалістів поділилися на тих, хто повністю підтримує запровадження самостійного суб'єкта кримінального провадження з боку захисту, а інші вважають його вкрай специфічним, неоднозначним та таким, що потребує додаткового обговорення.

Формування сучасної правової системи України загалом і національного законодавства, зокрема, відбувалося під впливом дії чисельних історичних пам'яток права. При цьому, історичні правові документи містили досить різні норми та правила, що були згруповані не за окремими галузями права у сучасному розумінні, а за принципом регулювання конкретних обставин життя, правовідносин, подій, зокрема таких, як розподіл спадку, крадіжка, вбивство, користування землею, правила здійснення правосуддя та плати за його здійснення тощо. Разом з тим норми матеріального та процесуального права розміщувалися поряд [5, с. 12].

В умовах сьогодення, однією з важливих умов розбудови демократичної держави європейського зразка є створення дієвої системи кримінальної юстиції, яка здатна забезпечити безпеку громадян, захист їх прав і свобод, а також інтересів суспільства й держави від кримінальних правопорушень. Це зумовило прийняття нового КПК України (2012), який докорінно змінив систему кримінального провадження, правовий статус багатьох його учасників, процесуальну форму здійснення досудового розслідування та судочинства і як релевантний наслідок цих новацій – в Україні почала формуватися правозастосовна практика, що відповідає європейським стандартам захисту прав людини та здійснення правосуддя. З часу прийняття та введення в дію КПК України 2012 р. даний інститут зазнав суттєвих змін. Так, на зміну законодавчим положенням щодо

притягнення особи в якості обвинуваченого законотворцем введено інститут повідомлення про підозру, який відрізняється не тільки назвою процесуального документа (раніше це була постанова про притягнення як обвинуваченого), але й процесуальною формою. І вже з аналізу основних термінів, що містяться в ст. 3 КПК України, вбачається важливе значення повідомлення про підозру, адже саме з цього моменту розпочинається притягнення до кримінальної відповідальності.

Так, підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому ст. 276–279 КПК України, повідомлено про підозру, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок не встановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень [2].

Судячи з названих новел, законодавець повністю відмовився від інституту пред'явлення обвинувачення у досудовому розслідуванні, замінивши його маловідомим механізмом «повідомлення про підозру». Відповідно, можливість появи на досудовому слідстві обвинуваченого виключається, підозрювана особа стає обвинувачуваною після вручення їй по завершенні досудового розслідування копії обвинувального акту. Разом з тим, запроваджена у КПК України модель, коли обвинуваченою особа стає лише по завершенню розслідування і першим актом її обвинувачення стає обвинувальний акт, може бути вразливою з огляду на положення Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, який проголосив у ч. 2 ст. 9, що: «Кожному арештованому повідомляється при арешті причини його арешту та негайно повідомляється будь-яке пред'явлене йому обвинувачення». Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод також передбачає: «Кожен, кого заарештовано, має бути негайно поінформований зрозумілою для нього мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього» (ч. 2 ст. 5).

З огляду на вказану проблему юридичної дефініції та те, що у відповідності до чинного законодавства поняттям «підозруваний» не охоплюється статус особи відносно якої здійснюється кримінальне провадження, але вона ще не затримана і відносно неї не застосовано запобіжний захід, у наукових працях висловлювалась пропозиція ввести в законодавчий обіг замість поняття «підозруваний» новий термін «підслідний» [6, с. 88–89]. І ця пропозиція, на нашу думку, заслуговує на увагу. У теперішній час, науковці, юристи і вчені надають багато зауважень щодо набуття статусу підозрюваного, викладаючи свої думки у наукових працях, але і досі жодна з них не відображена у законодавчих актах.

Варто зазначити, що чинний КПК України закріплює підозрюваного як єдиного суб'єкта кримінального провадження, щодо якого триває кримінальне переслідування в стадії досудового

розслідування. На жаль, законодавчі новели не сприяли ефективному захисту прав і свобод особи, підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення, при цьому спричинивши багато складнощів у правозастосовній практиці. З приводу цього правниками цілком слушно наголошено, що в чинному КПК України міститься низка дефектів, наочним свідченням чого є практика його правозастосування.

Список використаних джерел

1. Матузов Н. И. Правовая система и личность. Саратов : Изд-во Сарат. ун-та, 1987. 294 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13 квіт. 2012 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Фараон О. В. Повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення : автореф. дис...канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 20 с.
4. Івасюк І. Г. Інститут «повідомлення про підозру» нового кримінального процесуального законодавства України. *Митна справа* № 4 (88). Ч. 2. Кн. 2. 2013. С. 74–79.
5. Кузубова Т. О. Правові засади інституту тимчасового доступу до речей і документів у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2019. 270 с.
6. Тертишник В. М. Кримінальний процес України. Загальна частина: підручник. Київ: Алерта, 2014. 440 с.

Ткаленко Олег Валерійович,
здобувач Харківського національного
університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ Й ЕЛЕМЕНТИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ НЕЗАКОННОЇ ПОРУБКИ АБО НЕЗАКОННОГО ПЕРЕВЕЗЕННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ЗБУТУ ЛІСУ

З виникненням теорії оперативно-розшукової діяльності вона була спрямована на вироблення нових знань у галузі, насамперед, протидії різним видам злочинності з використанням оперативно-розшукових методів, форм та засобів, що призводить до появи різноманітних термінів, понять, категорій, які в подальшому потребують особливого підходу під час вивчення. Одним із нових запроваджених термінів в оперативно-розшуковій діяльності вважається термін «оперативно-розшукова характеристика кримінальних правопорушень».

З моменту появи поняття «оперативно-розшукова характеристика» у літературі цьому питанню приділялося багато уваги [1-4]. Як структурні елементи в поняття оперативно-розшукової характеристики злочинів пропонувалося включати дані про особу злочинця, про спосіб учинення злочину, характерні сліди, що залишаються на місці злочину, механізм злочинного діяння,